

Asia: VN/14302/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta uudeksi ilmastolaiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleisiä huomioita esityksestä

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi hallituksen esityksestä uudeksi ilmastolaiksi. THL tukee hallituksen tavoitteita ilmatonmuutoksen hillitsemiseksi sekä pyrkimystä hiilineutraaliuteen vuonna 2035. THL haluaa kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin hallituksen esityksessä uudeksi ilmastolaiksi.

THL kiittää, että Ilmastopaneelin tehtäviä ja asemaa selkeytetään, sillä paneelilla on ollut merkittävä rooli suomalaisessa ilmastokeskustelussa. On myös hyvä, että asetetut päästövähennystavoitteet ovat kunnianhimoiset, sillä ilmastonmuutos vaikuttaa myös terveyteen ja hyvinvointiin monin tavoin. THL huomauttaa, että tavoitteet eivät saa johtaa sosiaalisen eriarvoisuuden kasvuun.

Koska lakiesityksen tavoitteena on hillitä ilmastonmuutosta ja edistää ilmastonmuutokseen sopeutumista ohjaamalla valtion ja kuntien viranomaisia, niin THL haluaa nostaa esille hyvinvointialueiden viranomaisten aseman. Erytisesti kunnat ovat toimineet aktiivisesti ilmastotoimien edistämiseksi viime vuosien aikana. Tästä syystä on nähty olevan perusteita sille, että jatkossa kunnallisille viranomaisille asetettaisiin edistämisvelvoite liittyen lain tavoitteiden edistämiseen. Tässä yhteydessä hyvinvointialueiden huomioimisella ilmastonmuutokseen sopeutumisessa voi olla iso merkitys esimerkiksi sään ääri-ilmiöiden huomioimisessa infrassa, varautumissuunnitelmissa tai sosiaali- ja terveyssektorin aineistojen hyödyntämisessä mahdollisten ongelmien ennakoinnissa. Vaikka sopeutumistoimet katettaisiin kansallisella ilmastonmuutokseen sopeutumis suunnitelmalla ja hallintosektorikohtaisilla toimilla, haluaa THL korostaa myös alueellisten viranomaisten roolia lakiesityksessä muutenkin kuin kuntien osalta. THL huomauttaa, että terveys- ja hyvinvointisektorin sopeutumisen suunnittelu ja toteutus siirtyy pian hyvinvointialueille, joten nämä olisi huomioitava tässä esityksessä.

THL huomauttaa, että lakiesityksen mainitsemaan maataloudellisiin vaikutuksiin liittyy runsasta epävarmuutta (s. 17), joka seuraa siitä, että vaikutusten laajuus ja luonne ovat riippuvaisia myöhemmin määriteltävistä toimista. Tämän epävarmuuden vähentäminen on kaikkien hallinnonalojen tehtävä. STM:n hallinnonalalla sosiaaliturvauudistus (2020-2027) tarjoaa mahdollisuuden muokata tulevaisuuden sosiaaliturvasta sellaisen, että se tukee ilmastolain tavoitteiden saavuttamista varmistamalla Suomessa asuville muutosturvan hiilineutraaliuteen siirryttäessä. Hiilineutraaliuteen siirtyminen tarkoittaa käytännössä koko yhteiskunnan rakennemuutosta. Muutoksen negatiivisia vaikutuksia kuluttajiin ja tuhoutuvien alojen työntekijöihin tulee muutosturvalla pehmentää, jotta ilmastotoimet koetaan oikeutettuina.

Lakiesityksessä ilmastovuosikertomusta kehitettäisiin nykyistä käytäntöä mukaillen strategisempaan ja kattavampaan suuntaan (s. 22). Esimerkiksi maankäyttösektori sisällytettäisiin vuosikertomukseen ja sopeutumisesta olisi jatkossa raportoitava tarvittavassa laajuudessa vuosittain. Muutos aiheuttaa [resurssien lisäystä] ympäristöministeriölle, liikenne- ja viestintäministeriölle sekä maa- ja metsätalousministeriölle. THL huomauttaa, että lakiesityksessä sektorien ja vastuuministeriöiden vastuutus ei ole kattava. Ilmastotoimia suunniteltaessahan tulisi ottaa huomioon, osallistaa ja vastuuttaa laajasti kaikki sektorit. Kattavuuden pitäisi pitää sisällään myös sote-sektori sekä hyvinvointialueet ja siten resurssien lisäystä tulisi kohdentaa myös STM:lle. THL ehdottaa, että kaikki sektorit huomioitaisiin ilmastovuosikertomuksessa.

THL katsoo, että vaikka lakiesityksessä sanotaan lasten ja nuorten tulevaisuuden olevan tärkeä, tässä esityksessä ei anneta roolia hyvinvointialueille, jotka järjestävät lähipalvelut. Jos ilmastonmuutoksen hillintätoimet ja sopeutuminen vastuutetaan vain valtiolle ja kunnille, voi asia jäädä liian ylätasolle ja erityisesti ennakkoinnissa ja sopeutumisessa voi olla haasteita (vrt. pandemian aiheuttama sokki ja epäselvyys vastuista). THL kiittää, että saamelaisten asia on esillä selkeästi. THL toivoo, että lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin tukeminen olisi esillä yhtä konkreettisesti ja suunnitelmallisesti. Esimerkiksi lasten koulutus ja päivähoitopalvelut ovat kuntien vastuulla, mutta terveydenhoito hyvinvointialueiden vastuulla, joilla ei ole lakiehdotuksessa mitään roolia (s. 11). Myös ikääntyneiden hoiva on siirtymässä hyvinvointialueille ja siten ikääntyneiden, jotka kuuluvat haavoittuvaan ihmisryhmään, sopeutumisen edistäminen jää esityksessä vähäiselle huomiolle, mikäli hyvinvointialueilla ei ole vastuuta (sopeutumisen) suunnitelmista ja toimenpiteistä. (s. 14-15).

Kansantaloudellisten vaikutusten arvioinnissa on huomioitava, että vaikutukset voivat olla erisuuntaisia riippuen tarkasteltavasta aikajänteestä (s. 21). THL haluaa korostaa, että vaikutukset kansantalouteen voivat toisinaan olla myös positiivisia, sillä ilmastotoimilla voidaan samanaikaisesti hillitä ilmastonmuutosta ja edistää väestön terveyttä ja hyvinvointia. Kustannusten kasvua ja laskua ja edelleen vaikutusten arviointia eri sektoreilla tulisi tarkastella kokonaisuutena.

Esitykseen sisältyy uusi tavoite, jonka mukaan lain ja suunnittelujärjestelmän tavoitteena on osaltaan varmistaa ilmastotoimien oikeudenmukaisuus. Ilmastotoimien sisällöllinen oikeudenmukaisuus kattaisi myös niin kutsutun reilun siirtymän, jonka avulla pyritään siihen, ettei vähähiiliseen yhteiskuntaan siirtymisestä koituisi kohtuutonta rasitetta esimerkiksi yksilöille, väestöryhmille tai toimialoille. THL huomauttaa, että Suomessa, kuten esimerkiksi Skotlannissa,

päästövähennysten saavuttamiseen voisi sisällyttää oikeudenmukaisen siirtymän periaatteet, joilla tarkoitetaan ympäristöllisesti, sosiaalisesti ja hyvinvoinnin kannalta kestäviä työpaikkoja, vuoropuhelua eri ihmisryhmien välillä, eriarvoistumisen estämistä sekä kestäväen talouden ylläpitämistä. Eri sektorien (verovaroin kustannettavissa) hankinnoissa tulisi huomioida ilmastonmuutoksen globaaleja vaikutuksia ilmasto-oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi. Tämä tarkoittaa hankintaketjujen tunnistamista ja sitä, että päästöjä ei ulkoisteta kehittyviin maihin, joissa hyödykkeitä valmistetaan ja joissa on ilmastonmuutoksen vaikutuksille haavoittuvaisimpia ihmisryhmiä.

THL pitää tärkeänä, että terveyden edistäminen, seuranta, ennakointi ja sopeutuminen järjestetään selkeästi. Lakiesityksen taustapaperissa on suunnitelma Suomen ilmastopaneelin perustamisesta, missä todetaan yleisesti eri tieteenalojen akateemisten asiantuntijoiden tarve mainiten mm. luonnontieteet, mutta ei esim. sosiaali- ja lääketiedettä tai ravitsemustiedettä. Lisäksi kansalaispaneelissa vaadittiin lain läpinäkyvyyttä, etenkin koskien toteutumista ja seurantaa, mutta siihen ei ole selkeitä askeleita. Pykälän 21 kaavailemassa saamelaisneuvostossa (s. 55) tulisi olla mukana mm. saamelaisen perinnetiedon tuntijoita. THL huomauttaa, että samalla tarkkuudella ilmastopaneelissa pitäisi määritellä myös sote- ja hyte-asiantuntijoiden roolit ja rahoitus.

Ruokaturva ja sosiaaliset tekijät (pykälä 8, artikkelit 7 ja 3) mainitaan lakiehdotuksessa, mutta suunnitelmien valmistelussa ei puhuta terveyssektorista mitään. THL huomauttaa, että terveydenhuollon ammattilaisilla ja THL:lla on relevantteja indikaattoreita, joita tulisi hyödyntää suunnitelmissa. Pykälässä 18 mainitun ilmastovuosikertomuksen tulisi hyödyntää ilmastotoimen vaikuttavuuden indikaattoreina mm. ruokajärjestelmistä ja sosiaali- ja terveydenalan järjestelmistä saatavia tietoja.

Lisäksi THL ehdottaa seuraavia lisäyksiä lakiehdotukseen:

- 5 § Kunnallisilla viranomaisilla tarkoitettaisiin kuntien viranomaisten lisäksi myös kuntayhtymien (LISÄYS: ja hyvinvointialueiden) viranomaisia.
- Sivu 43, 8 §. Suunnitelmien yleiset vaatimukset. Suunnitelmien valmistelussa tulisi momentin 3 kohdan mukaan huomioida myös ympäristölliset, sosiaaliset, (LISÄYS: kansanterveydelliset) ja taloudelliset tekijät kestäväen kehityksen periaatteen näkökulman mukaisesti.
- 8 §. Momentti 4 Suunnitelmien kustannustehokkuutta ja syntyviä kustannusvaikutuksia tulisi arvioida sekä julkisen talouden että kansantalouden näkökulmasta. (LISÄYS: Kustannusten kasvua ja laskua eri sektoreilla tulisi tarkastella kokonaisuutena.)
- 8 §. Momentin 7 kohdassa säädettäisiin suunnitelmien mahdollisista vaikutuksista kotimaiseen ruokaturvaan (LISÄYS: ja kansanravitsemukseen).
- Sivu 49. 13 § Tällaisia vaikutuksia ovat taloudelliset, sosiaaliset, (LISÄYS: terveydelliset) sekä muut suunnitelmista aiheutuvat vaikutukset.

- Sivu 53. 19 § Lisäksi eri sektorinäkökulmien yhteensovittamista koordinoitaisiin asianomaisessa ministerityöryhmässä (nykyisin ilmasto- ja energiapoliittinen ministerityö-ryhmä), (LISÄYS: johon kuuluvat kaikki ministeriöt).

Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2 §)

-

Valtion viranomaisen ja kunnallisen viranomaisen edistämisvelvoite (5 §)

-

Suunnittelujärjestelmä, erityisesti uusi maankäyttösektorin suunnitelma (7–13 §)

-

Ilmastopolitiikan seuranta ja ilmastovuosikertomus (15–18 §)

-

Saamelaiskulttuurin edistäminen, saamelainen ilmastoneuvosto (mm. 14 §, 21 §)

-

Suomen ilmastopaneeli (20 §)

-

Muutoksenhaku (22 §)

-

Esityksen vaikutukset

-

Muita huomioita

-

Meriläinen Päivi
Terveystieteiden tutkimuskeskus THL